

TECA: *Tecnologia i Ciència dels Aliments*, vol. 16 (2016), p. 10-18
ISSN (ed. impresa): 1137-7976 / ISSN (ed. electrònica): 2013-987X
DOI: 10.2436/20.2005.01.71 / <http://revistes.iec.cat/index.php/TECA>

ARTICLES

Elements del patrimoni industrial de les **empreses agroalimentàries** catalanes: noves icones, usos i elements d'estudi per a la gestió cultural* Elements of the industrial heritage of the Catalan food companies: new icons, uses and elements of study for cultural management

ANNA MASDEU LALANZA

Universitat Oberta de Barcelona
(UOC)

Doctorant en societat de la
informació i el coneixement
A/e: amasdeu@gmail.com

RESUM: *Els productes agroalimentaris elaborats es produeixen en les instal·lacions d'empreses agroalimentàries establertes en diferents zones del territori, de diverses dimensions, amb maquinària més o menys tecnificada, mà d'obra més o menys qualificada, i s'elaboren amb mètodes més o menys industrials, etc. Identificar, estudiar i analitzar l'origen de les empreses agroalimentàries i els seus fundadors, la seva implantació, evolució i contribució en el desenvolupament econòmic local permet adquirir un coneixement de la cultura empresarial de cada empresa i usar-lo com a font per a la creació de nous continguts, productes i serveis d'altres sectors econòmics, com per exemple el sector de les indústries culturals i basades en l'experiència.*

PARAULES CLAU: *Patrimoni industrial, empreses agroalimentàries, elements patrimonials, valorització.*

ABSTRACT: *Processed food products are produced in food companies located in different areas of the Catalan territory. Such companies are of various sizes, with more or less technical machinery, more or less qualified labour, more or less industrial production methods, etc. We have identified, studied and analyzed the origin of Catalan food companies and their founders; and their establishment, evolution and contribution to local economic development. This provides a knowledge of the business culture of each company, which may be used as a source for the creation of new contents, products and services in other economic sectors such as that of the cultural and experience-based industries.*

KEYWORDS: *Industrial heritage, food companies, heritage elements, enhancement.*

* Text presentat a les X Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya: «El patrimoni de la indústria alimentària. Passat, present i futur» (Vic, 1-3 desembre 2016).

INTRODUCCIÓ

L'any 2003 el Grup d'Estudis Alimentaris de la Universitat de Barcelona, liderat pel doctor Jesús Contreras amb el suport de tècnics del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació de la Generalitat de Catalunya, va inventariar productes agroalimentaris locals de diverses zones del territori català.

Per a l'elaboració d'aquest inventari es van seleccionar productes agroalimentaris locals que presentessin dues característiques imprescindibles i diferencials de la resta de productes: vinculació territorial i producte de qualitat. La vinculació territorial s'havia de demostrar justificant l'arrelament amb la història i la cultura del territori; mentre que la qualitat quedava demostrada si aquell producte agroalimentari estava protegit mitjançant distintius de qualitat autoritzats, atorgats i regulats per l'Administració (per exemple, denominacions d'origen, indicacions geogràfiques protegides, etc.).

En la introducció de la publicació, els productes de la terra es classificaven en dos grups (Contreras *et al.*, 2003, p. 10):

— *Productes agraris i ramaders*: productes agraris de la terra conreats o criats per al consum al llarg del temps en un territori determinat. Aquests s'identifiquen en adquirir una qualitat més o menys específica, o bé per les seves característiques mediambientals, o bé per les tècniques emprades.

— *Productes elaborats*: productes obtinguts a través de la manipulació i transformació d'altres productes agroalimentaris. Per exemple, embotits, formatges, begudes, etc. En aquesta agrupació són les tècniques i les combinacions d'ingredients les que atorguen especificitat.

Aquesta classificació és important per al discurs d'aquest treball, donat que l'objectiu recau en els *elaboradors*, tant en el seu paper de protagonistes indiscutibles de formar part d'una baula de la cadena agroalimentària, com, en el context que

ens ocupa, de transmissors d'una cultura, de coneixements, de tècniques d'elaboració... i de preservadors del seu llegat empresarial.

La majoria de plantejaments que fan referència a la gestió del territori, la defensa del paisatge, la diversificació de l'agricultura, el desenvolupament econòmic o la lluita contra la banalització del gust incorporen i reivindiquen els productes de la terra i se'ls atorga un paper central en el desenvolupament de nous models econòmics. La situació de producció de cada producte agroalimentari, així com la seva comercialització i consum, varien segons els factors i els agents dinamitzadors, rol que, segons Contreras, ha de recaure en els productors i elaboradors, els vertaders protagonistes de la salvaguarda i difusió dels productes locals i tradicionals (Contreras *et al.*, 2003, p. 11-12).

Els productes elaborats són produïts per empreses (elaboradors) en unes instal·lacions més o menys dimensionades (indústria, obradors, etc.), amb una maquinària més o menys tecnificada, usant un mètode d'elaboració que pot ser tant artesanal com industrial. Totes les empreses són classificades, amb finalitats estadístiques, amb l'assignació d'un codi d'activitat econòmica segons els criteris de classificació d'activitats econòmiques industrials determinats per l'Administració.

La revolució industrial des de finals del segle XVII fins als principis del segle XX, que va afectar Europa en més o menys mesura, va ocasionar que alguns emprenedors catalans d'origen agrari fessin el salt i iniciessin el pas a la industrialització en l'elaboració dels seus productes incorporant noves tecnologies amb l'objectiu d'augmentar la seva producció, minimitzar costos, obtenir més beneficis, millorar la qualitat dels seus treballadors, homogeneïtzar produccions, millorar la seguretat alimentària i la qualitat dels productes que elaboraven, entre altres factors. Existeix una tendència a estigmatitzar aquests productes agroalimentaris industrials, generalitzant que són produïts per grans empreses amb finalitats globalitzadores. La

realitat de Catalunya i de la gran majoria de regions de la Unió Europea és que aquests productes estan elaborats per petites i mitjanes empreses (pimes),¹ moltes d'elles tradicionals i artesanals, arrelades a un territori com a resultat de l'evolució històrica i econòmica del lloc i de la iniciativa emprenedora dels seus fundadors. Aquests elements es tenen en consideració a l'hora de determinar l'arrelament d'un producte agroalimentari a un territori concret, la seva història sociopoliticoeconòmica i la seva evolució, però, en aquest sentit, l'arrelament es pot demostrar també des d'una altra perspectiva, la de l'empresa que l'elabora (empresa agroalimentària) o que l'elaborava, donat que moltes d'elles han desaparegut o han estat absorbides per la voracitat dels actuals mercats econòmics. Totes les empreses agroalimentàries tenen o han tingut una història vinculada a un territori. Determinar, identificar, estudiar i analitzar l'origen, la implantació, l'evolució i la contribució en el desenvolupament econòmic local, per una banda, pot aportar un altre punt de vista a investigadors per demostrar que una producció agroalimentària té arrels en un territori (Bérard i Marchenay, 1996), i, per una altra, permet aprofitar el coneixement adquirit per ser usat com a recurs cultural i per oferir nous productes i activitats per a altres sectors econòmics, i contribuir a participar en l'actual onada de dinamització econòmica del territori gràcies a la valorització del seu patrimoni industrial.

PATRIMONI AGROALIMENTARI INDUSTRIAL

Un mecanisme general per a la revitalització econòmica dels territoris és la creació de nous productes culturals que atreguin visitants i turistes (turisme cultural). Dels moltíssims que s'ofereixen, actualment existeixen aquells que consisteixen a apropar el coneixement sobre les característiques econòmiques, socials i tècniques d'altres moments de la història a través de restes tangibles i

intangibles, heretades d'altres èpoques històriques passades, denominat *patrimoni industrial*. És el llegat cultural de la revolució industrial que va tenir lloc a Europa al llarg dels segles XIX i XX. Aquest llegat es compon d'elements de la cultura industrial amb valor històric, tecnològic, social, arquitectònic o científic i normalment consisteix en edificis, maquinària, tallers, molins, fàbriques, mines, magatzems, llocs on es genera i es transmet energia, mitjans de transport i tota la seva infraestructura, així com llocs on es desenvolupen les activitats socials relacionades amb la indústria, com ara l'habitatge, el culte religiós o l'educació (Pardo Abad, 2008).

Tots els elements es classifiquen segons la seva tipologia en dos grans grups (taula 1).

El patrimoni industrial està compost no tan sols d'elements de tipus material, sinó també per elements immaterials, com els records o les imatges retinguts per la collectivitat que hi ha participat o en herència dels seus familiars. La importància de la seva conservació és evident, perquè només així entendrem l'èxit i les aspiracions de la societat en els dos darrers últims segles (Pardo Abad, 2008, p. 20).

En el marc de les empreses agroalimentàries, la majoria d'accions o iniciatives de preservació realitzades

fins a la data s'han basat majoritàriament en béns materials i no tant en els immaterials, com ara històries de vida, memòria i cultura de treball, cultura empresarial, etc. Aquest llegat etnològic, sociològic i antropològic relacionat amb els orígens i la fundació de les empreses agroalimentàries és molt ric i abundant per a l'estudi i la investigació de les ciències socials donada la vinculació del sector agroalimentari amb la història i l'economia local i regional, fins i tot internacional. Les empreses agroalimentàries que es van fundar en l'època de la revolució industrial estan clarament relacionades amb el territori on s'ubicaven, donat que es proveïen de la matèria primera a partir dels recursos naturals que es trobaven al seu voltant, dels productes de proximitat. Al mateix temps, els seus fundadors o bé provenien d'activitats productives primàries com l'agricultura, la pesca o la ramaderia, o bé eren emprenedors que veïeren oportunitats de negoci en el sector agroalimentari i les van aprofitar.

L'estudi i la investigació d'aquest llegat ha inspirat i segueix inspirant agents econòmics, institucions, investigadors, comunitats, etc., per generar noves idees, conceptes, utilitats o activitats d'innovació per ser usats en àmbits tan diversos com la cultura, el turisme i l'educació.

BÉNS CULTURALS I NATURALS DEL PATRIMONI EMPRESARIAL AGROALIMENTARI: VALORITZACIÓ DE L'EMPRESA AGROALIMENTÀRIA

Per a la posada en valor dels béns culturals i naturals de les empreses agroalimentàries, es requereixen els passos següents (DeCarli i Tsagaraki, 2006, p. 6):

- a) Detecció del bé.
- b) Registrar o documentar; inventariar.
- c) Investigació (científica, multidisciplinària, rigurosa i participativa).
- d) Intervenció (si es requereixen accions de conservació o restauració).
- e) Difusió i accions de conciençiació en la població.
- f) Posada en marxa amb una funció social o empresarial.

La taula 2 aporta una primera aproximació per a la detecció i la classificació dels béns culturals i naturals de les empreses agroalimentàries basada en Pardo Abad (2008). Aquests béns són dinàmics i cada subsector agroalimentari disposa dels seus.

NOUS USOS I ICONES DEL PATRIMONI AGROALIMENTARI INDUSTRIAL

Al voltant dels béns tangibles immobles procedents d'activitats industrials agroalimentàries han aparegut nous usos com a «contenedors» de noves funcions amb les quals escenificar la continuïtat entre la tradició i la innovació (Pardo Abad, 2010, p. 241).

Àmbit estatal

L'any 2000 es va posar en marxa el Pla Nacional de Patrimoni Industrial (en endavant PNPI) gestionat per l'Institut del Patrimonio Histórico Español, que depèn de la Dirección de Bellas Artes y Bienes Culturales. Era una iniciativa d'àmbit estatal en la qual també van participar de manera coordinada les comunitats autònomes. L'objectiu general era protegir el llegat històric de quaranta-nou béns industrials llistats en una publicació de l'any 2002 i repartits per tot el territori espanyol. Aquests béns in-

TAULA 1. *Classificació del patrimoni industrial*

Tipus	Caracterització
1) <i>Tangible (material)</i>	Referit als béns materials heretats de la industrialització que es perceben de forma precisa.
i) <i>Inmoble</i>	Fàbriques, tallers, mines, colònies obreres...
ii) <i>Moble</i>	Arxius documentals, fotografies, màquines, eines...
2) <i>Intangible (immaterial)</i>	Referit a tot allò no material que envolta la cultura industrial. Coneixements del món laboral, tradicions, costums, formes de vida, <i>know how</i> , memòries de treball...

FONT: Pardo Abad, 2008.

TAULA 2. Béns culturals i naturals de les empreses agroalimentàries

Tipus de bé	Béns culturals i naturals
TANGIBLE (o material) IMMOBLE	PAISATGE CULTURAL AGRÍCOLA (patrimoni natural): vinyes, oliveres, hortes, camps de regadiu i secà de deus d'aigua, salines, etc.
	PAISATGE CULTURAL INDUSTRIAL I BÉNS INDUSTRIALS (patrimoni cultural arquitectònic): edificis, cooperatives, fàbriques, escorxadors, cellers, sitges, assecadors, caves, centrals lleteres, plantes embotelladores, molins, obradors artesans, tallers, magatzems, etc.
	ALTRES BÉNS IMMOBLES: centres de recerca, estudis i investigació, escoles de formació i capacitació agrària, gremis, centres universitaris agraris, escoles agràries, etc.
TANGIBLE (o material) MOBLE	PRODUCTE AGROALIMENTARI
	ARXIU I DOCUMENTS D'EMPRESA: memòries de treball, albarans, factures, receptes i formulacions escrites, ordres de producció, escandalls, diaris de camp, fitxes de traçabilitat, etiquetes de productes, fotografies, elements de propietat intel·lectual i industrial, etc.
	MÀQUINES, EQUIPS, EINES, UTENSILIS, ELEMENTS DE DISTRIBUCIÓ (xapes, ampolles, envasos, embalatges i transport).
	SISTEMES DE COMUNICACIÓ CORPORATIVA, MÀRQUETING O PUBLICITAT (marques comercials, etiquetes, logotips, anuncis de TV i ràdio; pòsters, panells publicitaris, elements de marxandatge, etc.).
INTANGIBLE	Coneixements del món laboral/cooperatiu agrícola o industrial, memòries de treball (valors, cultura empresarial, organització, saber fer (<i>know how</i>), etc.), personatges emblemàtics i històries personals (fundadors/emprenedors, investigadors, tècnics, científics, artesans, empresaris, treballadors, gremis, etc.), tradicions i costums, tecnologies, tècniques, pràctiques d'elaboració/transformació, etc.

FONT: Elaboració pròpia d'acord amb Pardo Abad, 2008, i Álvarez Areces, ed., 2009.

dustrials s'englobaven en dos apartats:

— Patrimoni genuïnament industrial:

- mineria i activitats extractives
- sectors industrials
- transport i comunicacions.

— Conjunt d'elements vinculats al patrimoni industrial (colònies i habitatges obrers, magatzems, etc.).

La indústria agroalimentària s'englobava en el primer apartat. Aquests quaranta-nou béns es consideraren béns industrials d'intervenció prioritària i reberen la màxima protecció que atorga la legislació espanyola sobre patrimoni històric. Amb aquesta declaració es pretenia instrumentar mesures que ajudessin a dinamitzar econòmicament en l'àmbit local els territoris d'acord amb el seu patrimoni industrial. D'aquests quaranta-nou béns, els esmentats a continuació realitzaven alguna activitat pròpia del sector agroalimentari (taula 3).

Dels set béns industrials propis del sector agroalimentari, cap d'ells es troba a Catalunya. La rehabilitació d'alguns d'aquests béns ha permès l'aparició de nous usos i la generació

d'activitats al seu voltant relacionades amb el turisme cultural i amb la difusió de la cultura agroalimentària com a eix temàtic central, tal com es mostra en la taula 4.

TAULA 3. Béns industrials del sector agroalimentari

Bé industrial	Comunitat autònoma
1 Sucrea Nuestra Señora del Pilar de Motril, conjunt fabril	Andalusia
2 Farinera de Plasència	Extremadura
3 Alcoholera extremenya d'Almendralejo	Extremadura
4 Fàbrica de farines La Esperanza d'Alcalá de Henares	Comunitat de Madrid
5 Salines d'Anyana	País Basc
6 Molinar d'Alcoi	Comunitat Valenciana
7 Fàbrica de conserves Massó	Galícia

FONT: Pardo Abad, 2008.

TAULA 4. Béns industrials, elements i activitats culturals resultants de la indústria agroalimentària patrimonialitzada en l'àmbit nacional

Bé industrial	Comunitat autònoma	Producte alimentari que elaboraven	Elements culturals	Activitats culturals vinculades al bé industrial
<i>Sucrera Nuestra Señora del Pilar de Motril, colònia industrial</i>	Andalusia	Sucre	✓ Museu Preindustrial de la Canya de Sucre (2004). ✓ Museu Industrial de la Canya de Sucre (<i>en projecte</i>).	✓ Rutes senyalitzades del conjunt fabril. ✓ Rutes de les sucreres i el rom.
<i>Farinera de Plasència</i>	Extremadura	Farina	Seu de l'Escola Municipal de Cuina de Plasència.	✓ Trobada gastronòmica «Norte de Extremadura». ✓ Fira de la Tapa (2016, 13a edició).
<i>Alcoholera extremeña d'Almendralejo</i>	Extremadura	Esperit de vi	Museu de les Ciències del Vi d'Almendralejo (2009).	✓ Ruta del Vino Ribera del Guadiana. ✓ Salón del Vino y de la Aceituna (Iberovinac any 2016, 17a edició). ✓ Exposició de cava: la població d'Almendralejo és l'única a Extremadura que pot produir cava i està inclosa en el Consell Regulador del Cava.
<i>Fàbrica de farines La Esperanza d'Alcalá de Henares</i>	Comunitat de Madrid	Farina	No està restaurat.	
<i>Salines d'Anyana</i>	País Basc	Sal	Valle Salado: conjunt cultural, arquitectònic, mediambiental, paisatgístic i arqueològic més gran del món i amb molts reconeixements nacionals i internacionals.	✓ Activitats relacionades amb la sal. ✓ Activació de la producció de sal en les salines del Valle Salado. ✓ Inclòs en la llista indicativa de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) i candidat a patrimoni mundial, 2014.
<i>Molinar d'Alcoi</i>	Comunitat Valenciana	Farina	Complex industrial del qual fins a la data només s'ha restaurat la fàbrica Els Solers. Existeixen projectes com la creació del Museu de la Industrialització (sense finançament en data d'avui).	
<i>Fàbrica de conserves Massó</i>	Galícia	Conserves pesqueres	Museu Massó.	Activitats i exposicions sobre l'activitat pesquera i conservera.

FONT: Elaboració pròpia.

TAULA 5. Béns industrials d'activitats preindustrials

Bé industrial	Producte que elaboraven	Població	Comarca
<i>Molí de Can Batlle</i>	Farina	Vallirana	El Baix Llobregat
<i>Molí de la Llavina</i>		Centelles	Osona
<i>Molí fariner d'Àreu</i>		Àreu	El Pallars Sobirà
<i>Molins fariners de la Vall d'Ora</i>		Navès	El Solsonès
<i>Alfolí i salines de Gerri de la Sal</i>	Sal	Gerri de la Sal	El Pallars Sobirà
<i>Salines de Cambrils</i>		Odèn	El Solsonès
<i>Alfolí de la Sal de l'Escala</i>		L'Escala	L'Alt Empordà

FONT: Elaboració pròpia a partir de la llista dels cent cinquanta elements imprescindibles del patrimoni industrial català, elaborada pel Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya amb la col·laboració de diferents institucions, professionals i particulars (MNACTEC).

Àmbit regional

A Catalunya, l'any 2015 el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (MNACTEC) va presentar un projecte el resultat del qual era una llista de cent cinquanta elements seleccionats del patrimoni industrial català. En aquesta publicació es distingien tres àrees temàtiques en funció de l'activitat: preindustrial, industrial i serveis i obra pública.

Dels vint-i-tres elements agrupats en l'activitat preindustrial, set elements són d'àmbit agroalimentari i tots ells béns industrials (béns culturals tangibles immobles) (taula 5).

Dels vuitanta-quatre elements agrupats en l'activitat industrial, trenta pertanyen a la indústria agroalimentària i també són béns industrials (béns culturals tangibles immobles) (taula 6).

Dels cent cinquanta béns industrials seleccionats, quaranta són d'activitat agroalimentària (un 26,7%). El manteniment i la recuperació d'aquests béns ha permès l'aparició de nous usos i la generació d'activitats al seu voltant relacionades amb el comerç agroalimentari i amb l'hostaleria i la restauració, o bé amb activitats pròpies de l'Administració local i amb activitats turístiques relacionades amb la difusió i la promoció de la cultura agroalimentària (turisme cultural).

A tall d'exemple, la taula 7 mostra sis béns industrials dels cent cinquan-

ta elements del patrimoni industrial i les activitats que realitzen en la data d'aquest treball.

PROMOCIÓ I DIFUSIÓ DEL PATRIMONI INDUSTRIAL AGROALIMENTARI DE CATALUNYA

En referència amb el patrimoni industrial, és important destacar el paper que des de l'any 2006 realitza la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya (XATIC). Aquesta xarxa agrupa una gran oferta de turisme industrial: museus, centres d'interpretació, antigues fàbriques i mines d'arreu del territori català. Pel que fa a la representació de la indústria agroalimentària, avui dia hi ha onze empreses actives, dos centres d'interpretació i un ecomuseu (taula 8).

Les empreses actives incloses en la llista combinen les dues activitats econòmiques: per una banda, la d'elaboració del producte agroalimentari i, per l'altra, l'activitat relacionada amb la recepció de visitants a les seves instal·lacions (turisme industrial). Visitar empreses que segueixen actives forma part del programa «Indústria viva» de la xarxa XATIC.

Existeixen empreses agroalimentàries actives que reben visitants i que estan realitzant activitats turístiques i culturals de les quals es farà un

inventari en el marc del meu projecte de tesi doctoral amb la consegüent classificació de les activitats que realitzen d'acord amb els seus béns culturals i naturals.

CONCLUSIONS

Les empreses agroalimentàries a Catalunya exerceixen un pes prou important en diversos àmbits, com en l'economia, la història, la sociologia i la ciència, per preservar el seu llegat. La promoció de l'estudi i la investigació des de totes les vessants i de manera transversal, amb un enfocament multidisciplinari, són necessàries per entendre el paper d'aquestes empreses, tant les actives com les ja desaparegudes, en l'elaboració de productes agroalimentaris en el nostre territori. Però el més important i imprescindible és que aquestes empreses estiguin disposades a preservar el seu patrimoni i cedir-nos (a nosaltres, els investigadors en patrimoni industrial agroalimentari) part del seu temps, història i vida per poder tirar endavant la nostra recerca.

NOTA

1. Segons l'extracte de l'article 2 de l'annex de la Recomanació 2003/361/CE, la categoria de microempreses, petites empreses i mitjanes empreses està consti-

TAULA 6. Béns industrials d'activitats industrials agroalimentàries

Bé industrial	Producte que elaboraven	Població	Comarca
<i>Fàbrica del Sucre de Vic</i>	Sucre	Vic	Osona
<i>Fàbrica del Sucre de Menàrguens</i>		Menàrguens	La Noguera
<i>Farinera La Florinda</i>	Farina	Manresa	El Bages
<i>Farinera Teixidor</i>		Girona	El Gironès
<i>Farinera del Sindicat Agrícola de Cervera</i>		Castelló d'Empúries	L'Alt Empordà
<i>Farinera Costa</i>		Vic	Osona
<i>Farinera Moretó</i>		Mollet del Vallès	El Vallès Oriental
<i>Farinera Sant Jaume</i>		Barcelona	El Barcelonès
<i>Celler Cooperatiu de Barberà de la Conca</i>	Vi	Barberà de la Conca	La Conca de Barberà
<i>Celler Cooperatiu de Cornudella de Montsant</i>		Cornudella de Montsant	El Priorat
<i>Celler Cooperatiu de Falset</i>		Falset	El Priorat
<i>Celler Cooperatiu de Gandesa</i>		Gandesa	La Terra Alta
<i>Celler Cooperatiu de Nulles</i>		Nulles	L'Alt Camp
<i>Celler Cooperatiu de Sant Guim de Freixenet</i>		Sant Guim de Freixenet	La Segarra
<i>Celler Cooperatiu del Pinell de Brai</i>		El Pinell de Brai	La Terra Alta
<i>Celler Cooperatiu de l'Espluga de Francolí</i>		L'Espluga de Francolí	La Conca de Barberà
<i>Celler Güell</i>		Sitges	El Garraf
<i>Caves Codorniu</i>	Cava	Sant Sadurní d'Anoia	L'Alt Penedès
<i>Destil·leries Gerunda</i>	Destil·lats i licors	Girona	El Gironès
<i>Destil·leries Regàs</i>		Girona	El Gironès
<i>Fassina Balanyà</i>		L'Espluga de Francolí	La Conca de Barberà
<i>La Chartreuse</i>		Tarragona	El Tarragonès
<i>Destil·leries Mollfulleda</i>		Arenys de Mar	El Maresme
<i>Destil·leries Anís del Mono</i>		Badalona	El Barcelonès
<i>Fàbrica de Cerveses Damm</i>	Cervesa	Barcelona	El Barcelonès
<i>Escorxador de Manresa</i>	Carns	Manresa	El Bages
<i>Escorxador d'Igualada</i>		Igualada	L'Anoia
<i>Escorxador de Tortosa</i>		Tortosa	El Baix Ebre
<i>Escorxador de Tarragona</i>		Tarragona	El Tarragonès
<i>Escorxador de Lleida</i>		Lleida	El Segrià

FONT: Elaboració pròpia a partir de la llista dels cent cinquanta elements imprescindibles del patrimoni industrial català, elaborada pel Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya amb la col·laboració de diferents institucions, professionals i particulars (MNACTEC).

TAULA 7. Béns industrials, elements i activitats culturals resultants de la indústria agroalimentària patrimonialitzada a Catalunya

Bé industrial	Comarca	Producte alimentari que elaboraven	Elements culturals	Activitats culturals vinculades al bé industrial
<i>Celler Cooperatiu del Pinell de Brai</i>	La Terra Alta	Vi	La catedral del vi del Pinell de Brai, element arquitectònic modernista de principis del segle xx (arquitecte: César Martinell). Bé cultural d'interès nacional (DOGC, 18.9.2002)	✓ Restaurant: La Catedral del Vi. ✓ Ruta del vi de la Denominació d'Origen (DO) Terra Alta: visites amb tasts i maridatges gastronòmics amb el vi com a eix central. ✓ Altres elaboracions agroalimentàries: olis d'oliva verge extra. ✓ Botiga de vins de la DO Terra Alta i altres productes agroalimentaris de proximitat.
<i>Destil·leries Gerunda</i>	El Gironès	Destil·lats i licors	Element arquitectònic de final del segle XIX (arquitecte: Enric Catà). Nivell B: protecció parcial (1995)	✓ Restaurant: Vinomi. ✓ Botiga de vins i delicadeses El Magatzem del Pont. ✓ Activitats de difusió de la cultura del vi: xerrades professionals del sector, cursos de tast, maridatges, ressenyes de vins, etc.
<i>Fàbrica de Cerveses Damm</i>	El Barcelonès	Cervesa	Element arquitectònic de principis del segle xx. Nivell D: bé d'interès documental (26.5.2000)	✓ Museu de la cervesa. ✓ Visita a les instal·lacions. ✓ Activitats musicals i concerts. ✓ Grans esdeveniments, com ara la presentació del Fòrum Gastronòmic Barcelona als professionals del sector (14 de setembre de 2016).
<i>Molí de Can Batlle</i>	El Baix Llobregat	Farina	Molí hidràulic de finals del segle xv. Bé cultural d'interès local (9.7.1986)	✓ Seu de la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Vallirana. ✓ Centre d'Interpretació del Patrimoni Masia Molí de Can Batlle. ✓ Activitats culturals i educatives relacionades amb el món fariner i l'ofici de moliner.
<i>Alfolí o Casa de la Sal i salines de Gerri de la Sal</i>	El Pallars Sobirà	Sal	Casa de la Sal (Alfolí) on s'emmagatzemava la sal extreta de les salines situades al costat del riu Noguera Pallaresa durant el segle XVIII. Bé cultural d'interès nacional (DOGC, 4.3.1996)	✓ Museu de Gerri de la Sal, museu científic del Sistema Territorial del Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. ✓ Visita a les instal·lacions per conèixer el procés de producció, transformació, emmagatzematge i comercialització. ✓ Activitats culturals i educatives relacionades amb la producció de sal i el desenvolupament econòmic gràcies a aquesta activitat industrial.
<i>Escorxador d'Igualada</i>	L'Anoia	Carns	Conjunt d'elements arquitectònics modernistes de principis del segle xx. Bé cultural d'interès local (16.3.2005)	✓ Activitats culturals i lúdiques de la ciutat, tradicionals i innovadores. ✓ Refugi de pelegrins del camí de Sant Jaume (casa dels vigilants).

FONT: Elaboració pròpia.

TAULA 8. *Empreses, museus i centres d'interpretació relacionats amb el sector agroalimentari*

Nom	Tipologia	Població	Comarca
Centre d'Interpretació de l'Oli	Centre d'interpretació	Vandellòs	El Baix Camp
Ecomuseu - Farinera de Castelló d'Empúries	Ecomuseu	Castelló d'Empúries	L'Alt Empordà
CIC Fassina - Centre d'Interpretació del Cava	Centre d'interpretació	Sant Sadurní d'Anoia	L'Alt Penedès
Adernats - Vinícola de Nulles	Empresa	Nulles	El Tarragonès
Caves Vilarnau	Empresa	Sant Sadurní d'Anoia	L'Alt Penedès
Codorniu	Empresa	Sant Sadurní d'Anoia	L'Alt Penedès
Collbaix - Celler el Molí	Empresa	Manresa	El Bages
Espai Xocolata Simón Coll	Empresa	Sant Sadurní d'Anoia	L'Alt Penedès
Galetes Trias	Empresa	Santa Coloma de Farners	La Selva
Casa Museu de la Mel	Empresa	Alcover	L'Alt Camp
Oli Migjorn	Empresa	Navàs	El Bages
Pastes Sanmartí	Empresa	Caldes de Montbui	El Vallès Oriental
Torrans Vicens	Empresa	Agramunt	L'Urgell
Truites de Tavascan	Empresa	Lladorre	El Pallars Sobirà

FONT: Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya, 2016.

tuït per empreses que ocupen menys de dues-cents cinquanta persones, amb un volum de negoci anual inferior a cinquanta milions d'euros i amb un balanç general anual inferior a quaranta-tres milions d'euros.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ÁLVAREZ ARECES, M. A. (ed.) (2009). *Patrimonio industrial agroalimentario: Testimonios cotidianos del dialogo intercultural*. Gijón: CICEES. (Los Ojos de la Memoria; 9)
- BÉRARD, L.; MARCHENAY, P. (1996). «La construcción social de los productos de la tierra». *Agricultura y Sociedad*, 80-81, p. 31-56.
- CONTRERAS, J. [et al.] (2003). *Productes de la terra*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca.
- DECARLI, G.; TSAGARAKI, C. (2006). *Un inventario de bienes culturales: ¿por qué y para quién?* San José (Costa Rica): ILAM.
- PARDO ABAD, C. J. (2008). *Turismo y patrimonio industrial*. Madrid: Síntesis.
- (2010). «El patrimonio industrial en España: análisis turístico y significado territorial de algunos proyectos de recuperación». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 53, p. 239-264.
- XARXA DE TURISME INDUSTRIAL DE CATALUNYA (XATIC). (2010). *Guia didàctica industrial de Catalunya*. Terrassa: XATIC.
- ADRECES D'INTERNET**
- AJUNTAMENT D'IGUALADA. <<http://www.igualada.cat/ca/la-ciutat/informacio-turistica-1/refugi-del-cami-de-sant-jaume-a-igualada>>. [Consulta: 16 octubre 2016].
- AJUNTAMENT DE VALLIRANA. <<http://www.vallirana.net>>. [Consulta: 16 octubre 2016].
- AYUNTAMIENTO DE MOTRIL. <<http://www.motril.es>>. [Consulta: 29 setembre 2016].
- AYUNTAMIENTO DE PLASENCIA. <<http://www.plasencia.es>>. [Consulta: 29 setembre 2016].
- DEPARTAMENT D'INNOVACIÓ, UNIVERSITATS I EMPRESA. *Atlas del Turisme a Catalunya*. <<http://www.atlesturis.mecatalunya.cat>>. [Consulta: 28 setembre 2016].
- EL MAGATZEM DEL PONT - VINS I LICORS. <<http://elmagatzemdelpont.com/ca>>. [Consulta: 16 octubre 2016].
- MUSEU DE LA CIÈNCIA I DE LA TÈCNICA DE CATALUNYA (MNACTEC). *Mapa del patrimoni industrial de Catalunya*. <<http://mnactec.cat/150elements>>. [Consulta: 16 octubre 2016].
- MUSEO DE LAS CIENCIAS DEL VINO. <<http://www.museovinoalmendra.lejo.com>>. [Consulta: 29 setembre 2016].
- MUSEOS DE GALICIA. *Museo Massó*. <<http://museos.xunta.gal/es/masso>>. [Consulta: 29 setembre 2016].